

Tema 5. Kultur

FAKTABLAD K5.

Jungfrudanser/Stenlabyrinter

Jungfrudanser är stenar utlagda på marken i en spirallik labyrintform. Stenlabyrinterna kallas också trojaborgar, trojeborgar eller trelleborgar. På finska används benämningen **jatulintarha**, som betyder jättehage. Jungfrudanser finns utspridda längs hela det finländska och svenska kustlandskapet och på Åland, och de är ofta byggda på klapperstensfält. Labyrinterna i Finland är kustnära belägna, men i Sverige har de även hittats på fastlandet i närheten av kyrkor.

Labyrinterna är konstruerade av stenar, ungefär i storleken av ett människohuvud. I sin enklaste form är jungfrudanserna spiralformade. Den klassiska labyrinten bygger på en grundfigur som är korsformad och i vars mitt ingången börjar. Även om de är labyrinter, kan man inte gå vilse i stencirklarna, eftersom det i en korrekt byggd jungfrudans endast går att komma en väg från ingången till centrum och tvärtom. Labyrinterna kan antingen leda till en återvändsgränd i mitten eller leda rakt igenom och ut igen, s.k. genomgångslabyrinter.

Det har spekulerats mycket om när jungfrudanserna byggdes och varför de byggdes. Med hjälp av mätning av lavtillväxt (lichenometri) och stenyornas vittringsgrad har man kunnat datera labyrinterna. De äldsta jungfrudanserna i kustbygderna är från 1300-talet och de senaste är från 1800-talet.

Enligt folktraditionen byggdes jungfrudansen för lek och spel, kanske av sjöfarare och fiskare i väntan på vind, eller av lokalbefolkningen. Enligt gamla legender var det jättarna som byggde labyrinterna. Vissa forskare anser att jungfrudanserna var föremål för riter och gammal vidskepelse som levde kvar länge bland människor som vistades i hamnar och fiskelägen.

Traditionen med att bygga labyrinter går långt tillbaka i historien. De äldsta labyrinttraditionerna kommer från Medelhavsområdets bronsålderskulturer, t.ex. den minoiska kulturen på Kreta. För att främja växten befriades jordgudinnan symboliskt varje vår ur labyrinten av solguden, vid ett rituellt vårspele. Labyrintfiguren är känd även i Amerika, Indien och Asien, och sammankopplas med solkulter och fruktbarhetsritualer.

Knepet att bygga labyrinter spred sig ända till Norden. Eventuellt var det vikingarna som via sina färder till Miklagård (Konstantinopel) hade med sig labyrinttraditionen hem. Labyrinter lades ofta intill gamla kultplatser, många labyrinter från medeltiden är byggda nära bronsåldersrösen. I medeltida kyrkor i Ålands skärgård förekommer också labyrintmotivet, som väggmålningar. Även i norra Ryssland och Norge förekommer stenlabyrinter, som eventuellt kan dateras till järnåldern.

Enligt den grekiska mytologin fanns en berömd labyrint i Knossospalatset på den grekiska ön Kreta. Enligt legenden bodde vidundret Minotaurus, som var hälften tjur och hälften människa, inne i labyrinten. Vart nionde år måste man offra sju unga flickor och sju unga män till Minotaurus. Hjälten Theseus gick in i labyrinten och dödade Minotaurus, och med hjälp av ett garnnystan hittade han vägen ut tillbaka.

På olika ställen i världen finns sagor och legender om hjältar som går in i en labyrint och dödar ett monster. Även i nutida böcker och filmer används labyrinten som symbol, t.ex. i Harry Potter-böckerna.

Stenlabyrint.

Var finns labyrinter i världsarvet?

Det finns jungfrudanser bl.a. på Valsörarna, Mickelsörarna och Storskär i Finland samt på Stora Fjäderägg (NO Holmöarna) och Stor Haraskär (N om Skags udde) i Sverige.

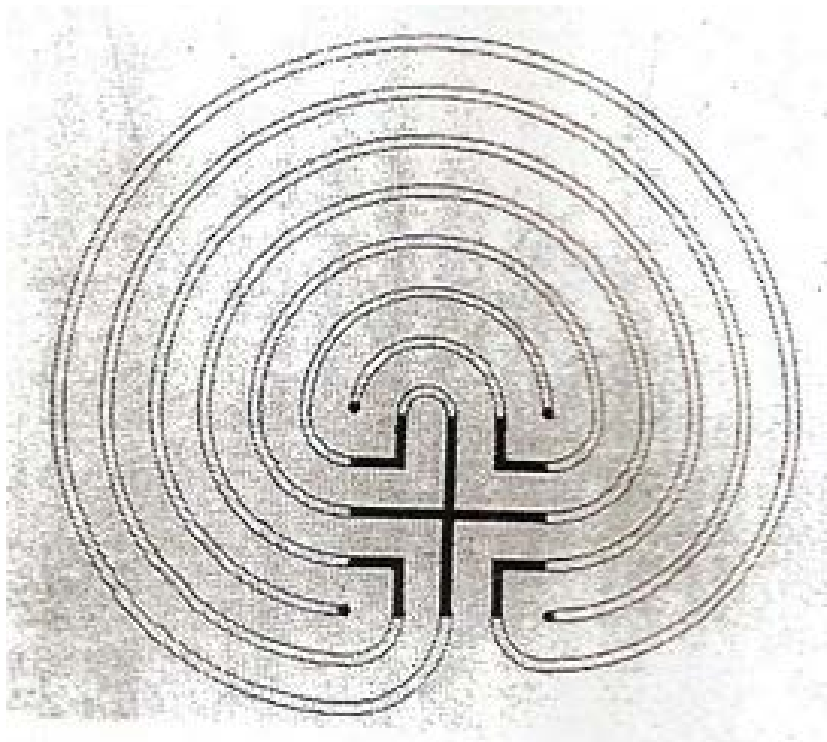

Bild från artikeln Stenlabyrinter – från kult till tidsfördriv. Pentti Rislä. Skärgård 1-2: 2001.

Foto: Anita Storm